

O. Wilde

B. Shaw

M. Twain

Üç Büyük Yazardan AFORİZM ALAR

İngilizceden çeviren

Devrim Evcı

•İ

dipnot yayınları

İçindekiler

OSCAR WILDE	9
Giriş.....	9
Kadınlar.....	17
Erkekler.....	24
Aşk & Evlilik.....	27
Gençlik Çağı & Yaşlılık.....	32
Başka İnsanlar.....	34
Ahlak & Din.....	39
Kitaplar.....	49
Sanat & Müzik.....	52
Modern Zamanlar.....	55
BERNARD SHAW	67
Giriş.....	67
Kendisi Üzerine.....	73
İnsan Yaşamı & İnsan Doğası.....	77
Kadınlar, Aşk & Evlilik.....	86
Sınıf.....	102
İngiltere & İrlanda.....	106
Sanat & Kültür.....	115

Müzik & Müzisyenler.....	119
Din & Bilim.....	122
Shakespeare & Diğer Yazarlar.....	128
Değişik Konular & Kendisine Atfedilen Sözler.....	134
MARK TWAIN.....	141
Giriş.....	141
Erkekler, Kadınlar, Çocuklar & İnsan Doğası.....	145
Aşk, Evlilik & Romans.....	151
Erdem, Kusur & Adap.....	152
Siyaset & Tarih.....	161
Din.....	165
Gençlik Çağı & Yaşlılık.....	169
Gerçek, Dürüstlük, Yalan & Vehim.....	172
Okuma, Yazma & Eğitim.....	176
Sağlık & Egzersiz.....	181
Para & Ticaret.....	182
Seyahat.....	183
Çeşitli Konular.....	185

OSCAR WILDE

Giriş

Sevinç gibi, espriyi de havada kapmak gerek. Derin bilgisini üzerinde hafif taşısa da her şeyi okumuş bir yazar olan Oscar Wilde, Blake'in ünlü aforizmasını yeniden yazmaktan muhtemelen zevk duyardı: Espriyi havada öpen, sonsuzluğun sabahında yaşar. Wilde'vari bilgeliğin hantal hiçbir yanı yoktur. Üstelik Oscar, tutkusal olanla gelip geçici olanı birleştirmekten, bu ikisini sanatın ölümsüz panteonuna taşımaktan da büyük keyif alırdı.

'Kendini sevmek, ömür boyu sürecek gönül ilişkisinin başıdır.' Bundan hem daha doğru hem daha yanlış, hem daha tehlikeli hem daha gamsız bir şey olabilir mi? Ama işte, *İdeal Bir Koca'nın üçüncü perdesinde hiç aldırışsız, öylesine sahnedeki savruludur bu söz. Wilde asla kurmaca bir yapıt kaleme almazdı (Dorian Gray'ın Portresi, bir dizi muziplik ve sezgi yumağıdır, roman değil), çünkü o takdirde bu tarz ifadenin içerdiği unsurların nasıl çözüme kavuştuğunu anlatmak zorunda kalırdı. O, bunu yapabilecek kadar, hatta fazlasıyla entelektüeldi. Ama sonuç çıkarma işini izleyicinin kendisine bırakmayı yeğlemiştir. Onun tercih ettiği tarz, seyircisini pohpohlamaktan ziyade, onlara, eşyayı kendisi gibi hem derhal hem kapsamlı biçimde görebilecekleri yönünde iltifatta bulunmaktı.*

Wilde'da nükte hiç yapmacık değildir. Tiyatroda, daha doğrusu salon komedisinde, arka arkaya seyirciyi kahkahalara boğan espriler

yapmaya dayalı bir nüktedanlıktır onunki. O asla, diyelim en yakın çağdaşı Nietzsche gibi, aforizmalarını bir felsefe ya da *Weltanschauung*¹ inşa etme amacıyla bir araya getirmemiştir. 'Böyle buyurdu Oscar' sözü, yalnızca bir diğer esprisi olurdu. Öte yandan, *mot'İzn*,² düşünceleri, zekice kurulmuş veciz sözleri, akıllıca derlendiğinde, kitapta yakaladığınız bütünlük duygusunun ancak hayranlık uyandırıcı bir zekâyı ve bü-yüleyici bir insanı işaret edebileceğini anlıyorsunuz. Vecizelerinin ne kadar iyi olduğunu, ister istemez ortaya koyduğu canlı tarihi hem ört-me hem aydınlatma konusunda nasıl ustalıklı olduğunu ancak bu tarz eksiksiz Wilde derlemeleriyle görmek mümkün.

Çünkü sanatının zirvesinde bir Wilde ciddi biri değildir. Richard Ellmann'ın benzersiz Wilde biyografisi, ilk onun alayla gülümseyeceği bir övgü yazısıdır; Wilde bu kitabı okusaydı, onu büyük, insancıl, nihayetinde neredeyse bir aziz olarak gören Ellmann'ı ciddiye bile almazdı. Genellikle iyi ve büyük olarak nitelendirilen şeylerle ilgili söylenen bu ifadelerden hiçbiri değildi Wilde; öyle olsaydı bile, buna gönül indirmezdi. Gönül indireceği bir söz varsa, o da, yine Nietzsche'nin yardımına başvurursak, 'insanca, pek insanca' ifadesi olurdu. Elbette bundan biraz fazlası söz konusu. Kendini sevmek, gayet insanca bir şey ve çoğun başkalarını sevmeye de sevk eder ve hem onların, hem kişinin kendisinin mutluluğuna olanak tanır. Gerçekten de, kusursuz bir gönül ilişkisidir bu. Wilde'in tragedyası, kendini yeterince sevmemesiydi; seviyordu sevmesine, Othello gibi: bilgece değil, fazlaca iyi biçimde. Ömür boyu gönül ilişkisi Wilde'da tragedyaya dönüşmüştü; bu, aynı zamanda sert bir kaba güldürü de olan bir tragedyaydı. Kendine karşı yeterince nazik değildi, bu da ona özgü bilgelik yoluydu. Bu anlamda, *Reading Zindanı Baladı* yapıtındaki ünlü sözü -'Çünkü her insan öl-

¹ Alm.: Hayat felsefesi, dünya görüşü - ç.n.

² Fr.: nükte - ç.n.

dürür sevdiğini'- yazarın bu yanını düşününce, ironik bir asılsızlıktır. Wilde kendini daha çok sevseydi, kendini yıkıma uğratmazdı.

Bu yıkıcı unsur, ancak nazik gamsızlık olarak tarif edilebilecek bu veciz sözlerin büyük kısmına yankılı bir art alan niteliği kazandırır. Söz konusu zıtlık, bu sözlere tuhaf bir güç katar. Wilde'in aforizmalarının sahiciliği, insan bireylerinin iki dünyada yaşaması gerçeğinden gelir: ilki, bilerek sahip olunan, aktif ve rekabete dayalı olan dünya; diğeryise, daha bulanık, pasif ve gönülsüzce yaşanan. İlkinde bir dereceye kadar gösteriş yaparız, teşhirin hafifliğini kullanırız, ikincisinde yüzeyin altında yatan, anlaşılamayacak kadar direşken ve karmaşık kuvvetlerin kurbanı oluruz. Wilde'in sözleri, bir yönüyle, yaşanması yazgısal olana karşı neşenin, boyun eğmeye karşı hayat dolu olmanın öne sürülmesidir.

Çoğu mizah bu karşıtlığı tanır; Wilde'in mizahı ise daha çok tanır. Bu enfes seçkinin çarpıcı yanı, Wilde'in, bu teşhir-kurban oluş ve arzulanma-gereklilik oyunundaki temel oyuncu ve acı çeken olan kadınlara yönelik sergilediği dostça tutumu ve anlayışı gösterebilmesinden gelir. Erkeklerin -ve yazar erkeklerin- kadınlardan 'anlayışla' söz etmesi genellikle katlanılmazdır, ama hiç sanmıyorum ki, kadınlar Wilde'in onlar hakkında söylediği sözlere itiraz etsin ya da bu sözlerde tepeden bakan bir tavrın kırıntısını bulsun. Wilde'm kaleminde kadınlar, sergiledikleri vakar yoksunluğu kadar, kardeşlik duygularıyla da korunur -erkek, onlarla aynı alamete bindiğinin bizatihi farkına vararak kadınları korur. Wilde hep nazik bir insan değildi: yazarın da kabul edeceği gibi, hemen hiç kimse değildir; sona doğru Wilde'in, karısı Constance'a karşı davranışları da onaylanacak türden değildi. Onu düşünmekten ya da onunla ilgili farkındalığından artık vazgeçmiş gibidir Wilde; aşk, hatta şefkat duygularından öylesine kopmuş görünür ki,

Constance'ın yaşadığı yıkımda yazarın kendisi kadar ister istemez bu kopuşun da payının olduğunu düşünürsünüz.

Ancak bunu yazara karşı kullanmak, kanımca eleştirinin dozunu kaçırmak olur ve bu tarz eleştiri, yazdığı her şeyi göz ardı eden gayri ihtiyari hasmane bir tutum içerir. Gayri ihtiyari diyorum, çünkü Wilde asla böylesi alaya yeltenmez, başka deyişle, kadın düşmanlığına soyunmaz. Diyelim, akılsız bir erkeğin gözlemleri karşısında tutum alan bir Jane Austen karakterinin aksine Wilde, hepimizde mevcut kıyasıya eleştiri tutumuna pek rasyonelmiş gibi bakmaz. Tek yaptığı ve doğru biçimde yaptığı, bir başka esprî olur. Ne ki, esprinin altında tam bir farkındalık duygusu yatıyordu. 'Her kadın asidir - genellikle de kendine isyan halinde bir asi,' der, misal. Bununla, ne dediğini iyi bilir; hatta esprisinin bir nevi saçmalık boyutunda zarafete savrulmasına olanak tanıdığına bile söylediğinin farkındadır. 'Her kadın zamanla annesine benzer. Bu, onun tragedyasıdır. Erkek benzemez. Bu da onun tragedyası,' bir diğer ilginç aforizmasıdır onun. Annesi gibi olmada hüsrana uğrayan erkek nosyonu gerçekten son derece komiktir ve veciz söz sahibi, yaptığı nüktenin kendi kuyruğunu ısırmasını istemiş gibidir. Ama hayır, ima orada durmaz, alabildiğine gider. Sahip oldukları nitelikler açısından, erkeklerin de kadınlar gibi olması gerekir; ancak biza-tihi bu nitelikleri fazlasıyla belirleyen, kadının hayatının gerekleridir. Thomas Hardy de hemen hemen aynı dönemde yazdığı, zincirlerinden kurtulmuş bir kadının tıpkı annesi gibi kendi kızlarını baskı altına almaya başladığını gösterdiği *The Well-Beloved* romanında aynı noktayı çok daha emek vererek vurgular. Ne var ki, Hardy, Wilde'in, üstün gözlemciyi komik ve yüzü kızaran katılımcıya dönüştürdüğü tarzda bir espriye başvuramaz.

'Kadının hayatında tek gerçek tragedya vardır. Geçmişinin asıl âşığı olması, geleceğininse hep kocası.' Burada da yazarın nüktedanlığı doğal olarak çehresini değiştirir ve -ağır trajik bir ironi hiç içermese de- tüm

insan yaşamına uygun olarak kendini gösterir. Ama yapmacığa kaçmayalım. Lort Henry Wotton'in *Dorian Gray'in Portresinde* belirttiği gibi, 'başkalarının tragedyasının hep sonsuzca bayağı bir yanı vardır.' Toplumsal hayvanlar olarak, dostlarımızın bir Macbeth ya da Othello olmadığını biliriz, ancak biz de için için, biraz da olsa o trajik kahramanlar gibi olmayı arzularız. Başkalarının tragedyasının bayağı oluşunun hemen yanına konacak diğer söz de, yine Lort Henry'ye ait: 'Başkasının yaşadığı skandala bayılırım, ama kendi skandalıma hiç yüz vermem; benimkinde yeniliğin çekiciliğinden eser yok ki.' Lort Henry de, yaratıcısı gibi, kötü adam olamayacak kadar benmerkezcilikten uzaktır.

Max Beerbohm Wilde'i çok severdi, ancak azizlik ya da şehitlik payesine layık göremeyecek şekilde onu ciddiye alamamıştır; kendinde bu gücü bulamaması hem Wilde'in hem de bizzat Beerbohm'un yeteneklerinin gerçek niteliği hakkında çok şey ifade eder. Her ikisi de, Sir Walter Scott'ın 'şu hav hav taklitçiliği denen şey' diye tanımladığını yapamazdı: muhtemelen ikisi de, Jane Austen'la birlikte, 'Benimkindense başka kalemler, suçluluk duygusu ile sefalet üzerine yazsın,' derdi. Wilde suçluluk duygusu ile sefalet hakkında yazmaya zorlanıp bu tarz insanlarla yaşamaya mecbur hissettiğinde, yazısı ciddi biçimde içtenliğinden yitirir. Aldous Huxley'nin, bizzat Wilde'in üslubuyla ifade ettiği gibi, içtenlik yetenek meselesidir; bu anlamda, Wilde'in doğrudan uçuruma bakma yeteneği yoktu. Onun edebi dehası, herhangi bir bahaneyle olay mahallinden uzaklaşmayı yeğlerdi. Nüktedanlığı ve bilgeliği tüm hayatı kapsayabilirdi - ama kendi yönteminde. Lort Henry kaba güce dayanabileceğini söyler, 'ama kaba akıl, katlanılacak şey değildir... Kaba akıl, zekâ altına vurduğundan olacak.' Oscar Wilde'in vezizeleri kesinlikle bunu yapmaz.

Beerbohm, dostunun nüktedanlığının beklenmedik şekilde evcil denebilecek tarafını büyük olasılıkla takdir ediyordu. 'Basit zevklere

bayılırım. Bunlar, karmaşık olanın son sığınağıdır.' Son, ama çok iyi de bir sığınak. Wilde'ın en eğlenceli paradoksları, çoğun en basit şeyleri, en genel insan zaaflarını işaret eder. Radyoda ya da gazetelerde her gün yorumcuların Wilde'vari bir paradoksun unutulmaz biçimde tanımlandığı ya da sabitlediği bir şeyi yaptığını duyar, görürüz. Adeta temiz çamaşırlarını sokakta yıkamaktadırlar. Bellek yitimi, ev içi eksiklik, işe geç kalma, golf oynayamama, vesaire vesaire, konularındaki beceriksizliklerini apaçık itiraflarının onları dinleyici ya da okur gözünde şirin kılacağını biliriz. Bizim gibi onlar da bilir elbet, bu tarz çaba kötü olduğumuzu göstermez; biz de iyi niyetli, düzgün insanlarız ve kusurlarımızı seve seve üstlenir görünmek de en yaygın insan özelliklerinden biridir. Ancak bu süreci kavramak ve aynıyle tanımlayabilmek de Wilde'ın sahip olduğu türde bir nüktedanlıkla -ve onun iyi niyetiyle- mümkün olmuştur. Bağlamımız, elbette *Ciddi Olmanın Önemi* ve 'utanç verici' şey de, Londra'da pek çok kadının bizzat kendi kocalarıyla flört eder görünmekten zevk duyması. Adeta temiz çamaşırını sokakta yıkamaktır, yaptıkları.